

strane hegemonističke politike. Mi bismo bili u kontradikciji sami sa sobom ako bismo se ovde, na sopstvenom tlu, na našim granicama, borili protiv nametanja strane hegemonije našim narodima a podržavali u drugim delovima sveta takve političke akcije koje bi nametale tu istu hegemoniju drugim narodima.<sup>2</sup>

Ovaj Kardeljev navod toliko životno zvuči i danas, tako da važi za sve zemlje koje se pokroviteljski odnose prema slobodi i nezavisnosti drugih.

Zadržali smo se na navodima iz Kardeljevih članaka i dela iz razdoblja 1949—1950. godine u želji da prikažemo da je već tada njegova vizija prirode rata i mira u naše doba imala svoje obrise; da je već tada i njegov budući doprinos našoj vojnoj misli imao svoje istorijske korene i okvire, izvan kojih ga nije moguće proučavati, odnosno pojmiti.

MIHAJLO VUČINIĆ

## *O pravednim i nepravednim ratovima savremene epohe*

Ovde je već bilo govora o Kardeljevoj studiji *Socijalizam i rat*, u kojoj je dao značajan doprinos marksističkoj teoriji rata, razrađujući pitanja socijalističkih revolucija, nacionalnooslobodilačkih ratova, antiimperijalističkih pokreta naroda, raspravljajući zatim, o teoriji pravednih i nepravednih ratova, odnosa socijalizma i rata, revolucionarne strategije savremene epohe, o problemima odnosa među socijalističkim zemljama itd.

Posebno bih se zadržao na teoriji o pravednim i nepravednim ratovima, utoliko pre što Kardeljeva analiza i kritika te teorije ukazuju da ona, u interpretaciji »teoretičara« o neizbežnosti svetskog rata, predstavlja ne samo reviziju i grubo iskrivljavanje stavova klasika marksizma, naročito Lenjina, već potvrdu krize marksističke misli u oblasti teorije rata i revolucije, koja traje već dugo vremena. Sagledavanje klasne suštine i naučnih izvora te »teorije« ima izuzetan praktičan značaj, jer još postoje recidivi, a pojavljuju se i

<sup>2</sup> Ibid, str. 180—182.

nove verzije »teorije« o neizbežnosti rata ,odnosno »radikalnih« puteva i oblika »revolucionarne« borbe.

»Teorija« o neizbežnosti svetskog rata u najekstremnijoj varijanti razvila se u vreme najžešćeg i najgrubljeg ispoljavanja hladnog rata, odnosno blokovske konfrontacije i vojnostrategijskih koncepcija koje su u prvi plan isticale vojnu silu i, posebno, nuklearno oružje. Protagonisti pomenute teorije su — ne shvatajući nove društveno-ekonomske, naučno-tehnološke i druge promene u svetu i, u suštini, ne verujući u snage socijalizma i napretka — prihvatili vojnostrategijsku koncepciju i »igru« imperijalističkih snaga, koje su razvijale ogroman vojni potencijal radi očuvanja svojih interesa i povlašćenih pozicija u svetu. Koliko god da je takav stav bio logičan za imperijalističke snage, on se nije mogao prihvatiti ni teorijski objasniti za snage socijalizma, mira i napretka.

Dve su tendencije pomenute »teorije«. Prva — iza koje stoji jak vojni potencijal — zastupa tezu o neizbežnosti produbljivanja ideološke i blokovske konfrontacije, o potrebi vojnog jačanja, jedinstva i »internacionalističke uloge« bloka socijalističkih zemalja itd. Ovi »teoretičari« su prihvatili tehnokratski vojnostrategijski koncept, koji su lansirali stratezi blokovskog nadmetanja na Zapadu, iz kojega je rezultirala trka u naoružanju, naglašena uloga vojnog faktora u međunarodnim odnosima, blokovsko nadmetanje itd. Iza parola o borbi za mir, u suštini, se krije bitka za prestiž supersila, za ostvarivanje strategijskih prednosti itd., što nije samo ozbiljna pretnja miru, već realna opasnost za samostalan i nezavisan razvitak naroda i zemalja. Jer, suština problema nije u tome da li neko »želi« ili »ne želi« mir — jer ko bi se danas javno izjasnio da nije za mir? — već u tome kakve su posledice određene politike na jačanje mira; kakav je njen odnos prema konkretnim problemima u svetu.

Druga tendencija — koja iza sebe nema respektivan vojni potencijal — oslanja se na levičarske fraze o moralnoj snazi naroda i revolucije, o neizbežnosti pobede socijalizma nezavisno od ljudskih i materijalnih žrtava, o navodnim vojničkim slabostima imperijalizma, o »tigu od papira« itd. Najizrazitiji zagovornici takvih »teorija« oglasili su se u Kini. Te ekstremne radikalne snage, danas već osuđene, naročito su se okomile na pobornike aktivne miroljubive koegzistencije i one progresivne snage koje su se borile i bore za mir i saradnju među narodima i državama.

Pomenuta »teorija« o neizbežnosti rata ima klasne korene u birokratsko-etatističkom konceptu društvenog razvoja, a idejna izvorista u dogmatskom, oportunističkom, pragmatističkom i kvazirevolucionarnom shvatanju puteva i metoda revolucije, odnosa snaga,



položaja radničke klase u savremenom društvenom razvoju i, naročito, socijalizma kao svetsko-istorijskog procesa. Takve »teorije« nisu nepoznate, niti su bez istorijskih korena. Njihovi protagonisti se, u odbrani »izvornog« marksizma, već dugo služe »levim« i »desnim« frazama. To su oni koji su 1917. godine bili protiv Lenjina, koji je, parolom »rat ratu« i borbom za mir, ostvario pobjedu prve socijalističke revolucije; protiv Mao Ce Tunga, koji je u Kini tražio sopstveni put revolucionarne borbe; protiv Tita, koji je 1941. godine, poveo narodnooslobodilački rat kao jedinu alternativu fašističkoj okupaciji i izdaji domaće buržoazije — poveo je rat u kome je kroz narodnooslobodilačku borbu izvojevana socijalistička revolucija. Te su snage uvek protiv novih ideja u revolucionarnoj borbi radničke klase i naroda, protiv stvaralaštva, marksizma i njegovog naučnog metoda.

Edvard Kardelj je snagom argumenata i ostrim perom polemizara dokazao nenaučnost i neodrživost »teorije« o neizbežnosti rata. Tema je široka i zaslužuje šire razmatranje. Ovom prilikom bih ukazao samo na dva momenta. Prvo — u toj »teoriji« je zanemarena istorijska dimenzija, tj. krupne društveno-ekonomske, političke, tehnološke i druge promene u svetu koje su se dogodile u poslednjih nekoliko decenija ovog veka i koje su izazvale duboku krizu buržoaske civilizacije; drugo — ovi »teoretičari«, identifikuju rat sa klasnom borbom i revolucijom, odnosno ne shvataju da rat ima svoje a revolucija svoje zakone i tokove.

Dosledno tumačeći, bolje reći reafirmišući teoriju klasika marksizma o pravednim i nepravednim ratovima, koji su tu podelu, pre svega, shvatili kao etičku a ne naučnu kategoriju, Kardelj insistira na istorijskoj dimenziji, tj. na konkretnoj oceni pravednosti i nepravednosti ratova u savremenoj epohi klasne borbe i na konkretnom položaju i uticaju radničke klase pre svega na unutrašnja revolucionarna kretanja u svakoj zemlji, a zatim na njenoj ulozi u svetu, te na uticaju socijalizma kao istorijskog procesa u međunarodnim odnosima.

Položaj radničke klase i njeni uslovi za borbu bili su drukčiji krajem prošlog i u početku ovog veka, u vreme kada ona još nije bila značajan politički subjekt u zemlji, a još manje u međunarodnim odnosima, od sadašnjih uslova kada su i radnička klasa i socijalizam postali politička realnost s kojom se mora računati kao sa respektivnom snagom u svakoj zemlji i u međunarodnim odnosima, posebno kada je reč o uticaju na očuvanje mira i o sprečavanju najreakcionarnijih snaga da ratom ostvaruju svoje imperijalističke i hegemonističke ciljeve.

Ranije su marksisti formulu o pravednim i nepravednim ratovima koristili za određivanje stava radničke klase prema ratovima sopstvenog naroda ili sopstvene buržoazije, tj. za utvrđivanje stava o tome kada ona treba da podržava rat, ili kada i kako da se bori protiv njega. To je vreme u kome radnička klasa još nije bila subjekt politike. Marksisti, a naročito Lenjin koji je o tome mnogo polemisao, su smatrali da radnička klasa treba da podržava nacionalno-odbrambene, oslobodilačke i revolucionarne ratove (jer su to bili pravedni ratovi), a da se suprotstavlja svim osvajačkim i imperijalističkim ratovima za ponovnu podelu sveta (jer su to bili nepravedni ratovi). Svet se tada nalazio upravo pred ratovima između imperijalističkih snaga za ponovnu podelu sveta. To je bio obračun između buržoazija, a radnička klasa i narod su bili sredstvo i hrana za topove nacionalnih buržoazija.

Lenjin je u to vreme, na bazi ocene prirode monopolističkog stadija kapitalizma, teorijski dokazivao neizbežnost ratova između velikih imperijalističkih sila za ponovnu podelu kolonija. Istorija je nedvosmisleno potvrdila takva njegova predviđanja. Edvard Kardelj je, uočavajući krupne promene u kapitalističkom društvu i nov odnos snaga u svetu jačanjem socijalizma i oslobodilačkih težnji naroda, dokazivao da je agresija fašističkih sila u drugom svetskom ratu radi ponovne podele kolonija poslednji istorijski pokušaj takve vrste. Svetski ratovi između kapitalističkih imperijalističkih sila otišli su u muzej starina, a ratni sukobi između socijalizma i kapitalizma dobivaju drukčije tokove od predviđanja »teoretičara« o neizbežnosti svetskog rata. Savremeni svet i čovečanstvo se nalazi pred novim problemima rata i mira, za koje marksisti moraju naći pravi odgovor radi pobeđe revolucije i socijalizma.

Edvard Kardelj u vezi s tim kaže: *»... Štaviše, problemi suprotnosti između sveta socijalizma i sveta kapitalizma postepeno će dobijati sekundarni značaj, a problemi daljeg razvitka socijalističkih društvenih odnosa sve više će postajati prava istorija našeg vremena.* Istina, danas bi bilo pogrešno potcenjivati značaj pomenutih suprotnosti, jer su snage kapitalizma relativno još uvek jake, ali bi bilo još pogrešnije misliti da je time sve rečeno kad se kaže da je neka zemlja socijalistička. I na tlu socijalizma bje se ta ista bitka, mada u drugim oblicima, isprepliću se istovremeno sa unutrašnjim protivurečnostima samog socijalističkog razvitka, što upravo i stvara u prelazno doba mogućnosti za pojave hegemonizma, nacionalnog egoizma, birokratskog monopola itd.«.

Očito je da se marksistička teorija o pravednim i nepravednim ratovima u ranijim istorijskim uslovima odnosila samo na ocenu



karaktera rata i odnosa radničke klase prema ratu »koji je izbio nezavisno od nje ili joj je bio nametnut«. To, međutim, nikako ne znači da radnička klasa treba da je za rat, odnosno da se čak bori za rat koji bi mogao da bude pravedan, jer takva kvalifikacija ne mora biti uvek odlučujuća. Kardelj, naime, ističe da su upravo klasici marksizma smatrali da za odnos revolucionarnog proletarijata prema ratu nije dovoljno samo njegova pravednost, jer je to prvenstveno moralna kategorija, već se mora sagledati njegova uloga i posledice u celokupnim međunarodnim zbivanjima. Poznato je da je Lenjin u svoje vreme osuđivao ratove za promenu granice, iako su oni mogli izgledati pravedni, kao i ratove koji bi, iako »pravedni«, mogli da izazovu reakcionarne posledice u širim razmerama, odnosno uticati na ugrožavanje svetskog mira i razvoj socijalizma u celini. To znači da neki rat (posmatran sam za sebe, izolovano od opštih svetskih procesa) može biti pravedan, ali zbog posledica za odnose u svetu može ispasti štetan i nepravedan u krajnjoj liniji. Sve veća integracija i međuzavisnost savremenog sveta još više aktuelizira ovakvu opasnost.

Klasici marksizma su kao apsurdnu odbacili svaku pomisao na rat kojim bi se širio socijalizam a koji bi se mogao proglasiti »pravednim«. Nametanje socijalizma silom spolja neminovno je postao problem odnosa između socijalističkih zemalja. »Jer, načelno uzev, ako se jednoj socijalističkoj zemlji može silom nametnuti socijalizam, onda se i jednoj socijalističkoj zemlji mogu nametati određene forme unutrašnjeg razvitka ili određena unutrašnja ili međunarodna politika«. U tome je Kardelj vidio veliku opasnost za prestiž i budućnost socijalizma. »Radi se i o tome da takav rat može da nametne zaostaliye političke forme socijalizma u mnogo razvijenijim društveno-ekonomskim uslovima, pa da na taj način objektivno odigra reakcionarnu ulogu. Moguće je takođe da se u takvom ratu afirmišu nesocijalističke tendencije poput hegemonizma i sličnih pojava. I, najzad, nije teško poricati postojanje socijalizma u jednoj zemlji, pa zatim 'u ime socijalizma' proglasiti 'pravednim' svaki pritisak na takvu zemlju, pa čak i rat«.

Edvard Kardelj je kao osnovno marksističko polazište u razmatranju i ocenjivanju karaktera rata i njegove pravednosti smatrao unutrašnje društvene procese u svakoj pojedinoj zemlji, na ulogu radničke klase i naprednih snaga u njoj, i smatrao da se na te procese treba oslanjati i u rešavanju spornih pitanja među narodima i državama. Pri tom je veoma jasno istakao stav Marksa i Engelsa o tome da su ratovi prepreka i kočnica za razvijanje revolucionarnih procesa u zemlji i da su »borbu protiv rata i za razoružanje

shvatili kao sastavni deo borbe za demokratiju i socijalizam«. Kardelj je smatrao da će naglašavanje unutrašnjeg razvoja onemogućiti svako mešanje spolja i da će afirmisati sopstvene snage svakog naroda u rešavanju suštinskih pitanja revolucije, rata i mira. Duboko je verovao da će narodi (države), ukoliko nema mešanja sa strane, ukoliko ne postanu sredstvo manipulisanja i interesnih sfera drugih, a naročito supersila, uvek naći pravo rešenje za otklanjanje međusobnih problema. Kardelj, naime, nikad nije smatrao da nema i da neće biti složenih i konfliktnih odnosa među državama, naročito među onima koje su se oslobodile kolonijalnog jarma, jer je kolonijalizam ostavio, a neokolonijalizam i hegemonizam otvaraju mnoštvo novih ekonomskih, društvenih, etničkih, nacionalnih, verskih i drugih problema.

U savremenim uslovima, kad je socijalizam postao realnost u svetskim razmerama, kad pored kapitalističkih postoje i socijalističke države sa svojom vojskom, ratnom tehnikom i sl., kada je većina novooslobođenih zemalja svoj razvitak usmerio u pravcu socijalizma, kada je klasični kolonijalizam već pobeđen itd. — situacija i položaj radničke klase se iz osnova menjaju, pa i ocena o pravednosti i nepravednosti rata mora da odgovara konkretnim uslovima. Danas za progresivnu misao nije suštinsko pitanje da li bi eventualni svetski rat između dva konfrontirana bloka, kao nosioca vojne moći, bio pravedan ili nepravedan, već da li vodeće socijalističke snage treba da se orijentišu na rešavanje suprotnosti među državama ratom ili drugim sredstvima, odnosno da nađu odgovor na pitanje — šta bi radnička klasa, narod i socijalizam »dobio« takvim ratom. S tim u vezi, Kardelj kaže:

*»Znači, konkretni problem nije u tome da li će socijalističke zemlje i snage podržavati ili ne jedan rat koji je izbio nezavisno od njih ili im je bio nametnut, već u tome da one same treba da odluče da li je za razrešavanje postojećih suprotnosti rat neophodan ili nije, i, prema tome, da li će one voditi politiku rata ili politiku mira i koegzistencije. U skladu sa marksizmom i u humanističkom duhu za socijalizam je u toj dilemi samo jedan zaključak: ako postoje drugi putevi za razrešavanje te suprotnosti osim rata, socijalističke snage smeju da vode i treba da vode samo politiku mira i koegzistencije. Svi znamo da ti drugi putevi ne samo da postoje, već i da rat uopšte nije instrument koji bi mogao razrešavati suprotnosti te vrste.«*

Na tim osnovama Kardelj je razobličio dogmatsku, neprihvatljivu tezu i uproštenu shemu o tome da socijalistička zemlja, samim tim što je socijalizam progresivan društveno-politički sistem, može voditi samo pravedan rat, dok kapitalizam, budući da je sam po



sebi reakcionaran, može da vodi samo nepravedan rat. Takvim tu-  
mačenjem ova »teorija« je svedena na vulgarni subjektivizam, koji,  
u krajnjoj liniji, vodi do toga da se može opravdati svaki rat. A to  
nije nikakva teorija, već politikantska konstrukcija i kombinatori-  
ka, koja može da dovede u krizu ne samo međunarodne odnose već  
da progresivne snage, a pre svega radničku klasu uvuče u rat koji  
bi bio katastrofalan ne samo po zaraćene zemlje nego i celo čove-  
čanstvo.

Zanemarivši objektivne društvene okolnosti u postizanju glo-  
balnih »revolucionarnih« ciljeva, pojavljuju se »teoretičari« terori-  
zma kao »najefikasnijeg« oblika klasne borbe u savremenim uslo-  
vima. Međutim, teroristički postupci raznih nazovi revolucionarnih i  
ekstremističkih »levih« grupa pokazuju neodrživost i neosnovanost  
takvih oblika »klasne« borbe. One ne samo što nanose nesagledive  
štetne političke i druge posledice progresivnim, revolucionarnim sna-  
gama i pokretima, pre svega radničkoj klasi i narodima koji se bore  
za svoja prava, već i direktno pomažu najreakcionarnijim krugovima  
u očuvanju svojih pozicija u borbi protiv naprednih snaga i politič-  
kih pokreta.

Suština i karakter rata, na osnovu čega se izvode i sve ostale  
njegove karakteristike, u Kardeljevim delima se svodi prvenstveno  
na razvoj unutrašnjih društveno-političkih odnosa, pre svega na po-  
ložaj i politički uticaj radničke klase i ostalih progresivnih snaga u  
društvu i u međunarodnim odnosima. Na toj teorijskoj osnovi Kar-  
delj analizira i odnose među socijalističkim zemljama, koji se raz-  
vijaju i ubuduće će se razvijati u veoma složenim procesima borbe  
za afirmaciju radničke klase i dezalijenaciju čoveka u svim oblastima  
ljudske delatnosti. Kardelj je vrlo eksplicitno konstatovao da kla-  
sici marksizma nisu isključivali mogućnost da i neka socijalistička  
zemlja vodi *nepravedan* rat i da dođe do rata i među socijalističkim  
zemljama. Na žalost, praksa pritisaka, oružanih sukoba i agresije i  
između socijalističkih zemalja (Informbirovski pritisak na Jugosla-  
viju, oružani sukobi SSSR-Kine, ratovi Vijetnama i Kampučije, Kine  
i Vijetnama itd.) je pokazala da takva mogućnost nije ostala samo  
teorijska pretpostavka. Oblici ostvarivanja osvajачkih i hegemonis-  
tičkih ciljeva, koji su se nekad ostvarivali ratom, u savremenim us-  
lovima su se proširili — od političkih, ideoloških, ekonomskih i voj-  
nih pritisaka, dejstava obaveštajnih i drugih subverzivnih snaga do  
lokalnih i ratova putem predstavnika itd.

Edvard Kardelj veoma argumentovano upozorava na ozbiljnu  
opasnost i teorijsku neodrživost shvatanja po kome su lokalni ra-  
tovi i drugi oblici agresivnih postupaka iz arsenala socijalnog rata

manje opasni od svetskog rata. Naprotiv, lokalni ratovi mogu biti mnogo opasniji i teži za pojedine zemlje i narode koji mogu biti izloženi većim iskušenjima nego u svetskom sukobu. Konačno, takav rat za malu zemlju nije lokalan, već totalan u najpotpunijem smislu. To je, uostalom, pokazao rat u Vijetnamu. Osim toga, lokalni ratovi pogoršavaju međunarodne odnose, jer je svet toliko integrisan da se ratni sukobi ne mogu lokalizovati. Oni utiču na odnose među velikim silama, unose nestabilnost i nepoverenje među državama, konačno, prete stalnim proširivanjem sukoba i do svetskih razmera. Ono što posebno treba podvući je saznanje da se lokalnim ratom ne rešava, niti se rešio niti jedan problem ni sporno pitanje zbog koga se išlo u rat. Čak ni vojnička pobeda ne znači mnogo. Primer Izraela i situacija na Bliskom istoku u tom pogledu je veoma ilustrativna. Sve su to nove pojave čije se teorijsko izvorište i tumačenje može naći u Kardeljevom stvaralaštvu.

Borba za odlučujuću ulogu radničke klase, za afirmaciju slobode i ljudskih vrednosti u unutrašnjem razvoju svake zemlje, borba za mir i miroljubivu aktivnu koegzistenciju na spoljnopolitičkom planu — to je put borbe za rešavanje svetskih suprotnosti, za pobedu revolucije i socijalizma.